

Carl Henning-Wijkmark

AFSCHEID VAN VERSPILDE TIJD

Roman

Uit het Zweeds vertaald door

Elke Schütt

Uitgeverij de Rode Kamer, Haarlem
www.rodekamer.nl

Op gezette tijden gaf zuster Birgit of zuster Angela mij een spuit die me suf maakte hoewel ik wakker was en zelfs klaarwakker tijdens de dromen die voorbijtrokken terwijl ik sliep. Maar sliep ik werkelijk zo veel? Het was eerder een soort dwalen en mijn dromen waren ongecontroleerde fantasieën, heldere fantasieën met diverse personages die door elkaar heen praatten en bewogen. Gesprekken tussen mensen zijn in mijn dromen altijd al voorgekomen, maar vroeger was het zo dat ik die gesprekken meer dacht dan ik ze hoorde; nu was het stemgeluid hard en duidelijk, met een holle echo als in een kelder zodat alle individuele verschillen worden uitgewist. En hoewel het leek alsof ik naar robots luisterde, kregen de mensen uit het verleden in mijn dromen toch een veel sterkere realiteit dan zij die mij in het heden omringden. Zo was het althans aan het begin van mijn verblijf op zaal 5; dat zou geleidelijk veranderen.

De grote zegening van een spuit was natuurlijk dat de hevigste pijnen erdoor werden afgezwakt en zelfs een tijdlang alle pijn wegnam, en ik die tijdens mijn leven in de theaterwereld een grondige hekel had gehad aan gezwets over drugs en dope, was nu zelf een dankbare morfinist. Maar toch wil ik het hier nadrukkelijk over mijn nieuwe droomwereld hebben, omdat die tot het meest positieve behoort wat ik in dit late stadium van mijn leven heb mogen meemaken, ook al ben ik niet zelden geconfronteerd met onaangename scènes en deprimerende vragen. Natuurlijk, na verloop van tijd werd de verstandhouding met mijn beide kamergenoten almaar vriendschappelijker en de band met de verpleegsters over wie ik het zojuist had, steeds hechter, maar mijn dromen waren een veiliger toevluchtsoord. En juist omdat ik zo'n wanhopige behoefte aan een schuilplaats had werden mijn dromen, zoals gezegd, reëler dan de werkelijkheid.

Want het viel niet te ontkennen dat ik en mijn kameraden ons op *deathrow* bevonden, in de dodencel – of in het *basiskamp van de expeditie*, zoals wij het noemden omdat het grote avontuur ons nog te wachten stond. Het doel van de zorg hier is erop gericht te helpen, te verzachten, niet om te genezen en er is niemand die beweert dat er ook maar een van ons te redden is. Wat wij hier kregen was de vriendelijke zorg van een paar verpleegsters in de vorm van pijnstillers en hygiënische assistentie, maar verder niets wat ons leven in deze laatste periode draaglijker zou maken. Het eten smaakte nergens naar, leek op plastic en werd tot onze opluchting vervangen door een infuus als een verslechtering van onze toestand dat nodig maakte. Voor de ziel was er troost van de religie of psychologie beschikbaar en, tot mijn geluk mag ik wel zeggen, de belangrijkste steun voor mij was de jongeman die elke maandag en vrijdag met zijn boekenwagen langskwam. Ik ben altijd een groot lezer geweest, maar nu las ik voor het leven en dit lezen ontwikkelde zich tot een nogal geforceerd project, een poging de grote tegenstander in de ogen te kijken en op die manier de strijd wat evenwichtiger te maken en de nederlaag draaglijker. Men heeft niet nagelaten mij erop te wijzen dat mijn krampachtig zoeken naar de kunst van het sterven ertoe mijn leven zou verkorten. Misschien was dit wel waar, maar dan was het in elk geval de moeite waard geweest.

Ik merkte al spoedig dat Harry en Börje, mijn kamergenoten, met weezin naar mijn stapel boeken keken, alsof ik aan het sjoemelen was en mij ten overstaan van de vijand in allerlei laffe bochten wrong. Ook al trok ik me van hun houding niets aan, toch kreeg die in het vervolg meer betekenis en leidde tot een afstand tussen ons die tot het einde toe bleef bestaan.

Ik had het over *twee* kameraden, maar eigenlijk waren het er drie. De derde speelde een zwijgende rol, bovendien was hij onzichtbaar. Dat zal ik straks uitleggen.

In het bed tegenover mij lag Harry, die ondanks alles mijn vriend werd – althans min of meer, dat wisselde met zijn dagelijkse toestand. Hij was van mijn leeftijd en had al een paar jaar een staatspensioen. Zijn leven had in sociaal opzicht vroeg schipbreuk geleden; hij had ruim dertig jaar in Stockholm op straat en in herbergen geleefd, een drop-out en bij tijd en wijle een zwerver, getekend maar niet gebroken door de drugs, dronkenschap, koude nachten en ondervoeding. Zijn wijze van leven had waarschijnlijk niet zijn ziekte veroorzaakt, maar zeker verergerd. Natuurlijk had hij niet zo hoeven leven, in ieder geval niet zo extreem. Het was een keuze geweest, gedaan op grond van omstandigheden die hij een keer – heel terloops – aanstipte. Schuin tegenover mij bij het raam – dat uitkeek op een park met hier en daar wat bomen – lag Börje, een man van halverwege de vijftig, werkzaam bij de posterijen, onduidelijk in welke functie; we hadden het nooit over ons beroepsleven, vermoedelijk uit consideratie met Harry. Taboe was ook: de ziekte waaraan wij leden en hoe veel pijn we hadden; dus geen woord over diagnose, prognose, medicijnen enzovoort – dat hield je allemaal voor jezelf of je praatte er op gedempte toon over met de arts of een verpleegster. Ieder van ons lag opgesloten in zijn eigen lijden en zond zwijgend zijn signalen van kwelling uit naar de anderen. Maar soms kon het gebeuren, als je zag dat de nood en de angst bij de ander al te nijpend werden, dat je heel even over je schroom heen stapte, met een blik, een gebaar of een paar woorden van medeleven. Dat duurde zelden langer dan een ogenblik en Börje deed er nooit aan mee, toonde nooit medelijden met zichzelf of met een ander. Des te nadrukkelijker gaf hij blijk van zijn grote passie, namelijk: gokken, de toto, weddenschappen, de lotto, de paardenrennen en alle mogelijke manieren van dobbelen. Een van zijn eerste voorstellen – ik was toen net nieuw op die zaal (Harry en hij lagen er al een poos) – was om met elkaar te wedden wie van ons de anderen zou overleven. Hij stelde het voor alsof het de gewoonste zaak van de wereld was, maar ik kwam er al snel achter dat onder die schijnbare oppervlakte echte rivaliteit schuilging, niet alleen met het oog op onze levensduur, ook om de welwillendheid van de verpleegsters; gunst zou in dit verband een te groot woord zijn, gelet op onze situatie. Maar goed, Börje eiste van ons te wedden op de ‘taaiste rakker’ en hij wilde ook dat we om de tweede plaats zouden spelen. Tactvol zette zowel Harry als ik onze bookmaker in als winnaar, hij was nu eenmaal de jongste en had een gezin (daar kwam ik overigens pas later achter). Om de tweede plaats wilden wij niet spelen. Toen het onderwerp prijs aan de orde kwam, veroorzaakte dat enig gemompel over een testament, wat Börje met een groots gebaar van tafel veegde. Het spel was het enige wat telde, daar ging het om.

En dan was er dus nog die vierde man op onze zaal, de zwijgzame en onzichtbare patiënt. Hem betrokken we natuurlijk niet in onze weddenschap, maar een occult wezen was hij beslist niet, hij was van vlees en bloed. Zijn bed stond links van mij aan de raamkant, maar levend hebben we hem nooit gezien, een groen gordijn dat over een rail aan het plafond liep onttrok hem aan onze blikken. Börje, die recht tegenover hem lag, beweerde dat hij af en toe een glimp van hem had opgevangen, een voet die tegen het gordijn schopte, een arm die over de rand van het bed hing, maar zijn hele lichaam hebben wij pas gezien toen hij dood en toegedekt naar buiten werd gereden, op weg naar zijn voorvaderen, die aan de andere kant van de aardbol op hem wachtten. Het personeel zweeg over hem, dat was hun kennelijk opgedragen, het enige wat we te horen kregen was dat hij afkomstig was uit een ander werelddeel (of uit een andere ‘cultuur’ zoals het tegenwoordig heet). Uit een onvoorzichtige uitlating van de een of andere verpleegster meenden we te kunnen opmaken dat hij uit Midden Amerika kwam – fout, zoals zou blijken – en daarom noemden we hem Montezuma, al gauw afgekort tot Monte. Zijn onzichtbaarheid en meer nog zijn zwijgzzaamheid hielden ons erg bezig – hij kreunde of snurkte niet en omdat hij via een infuus werd gevoed konden we hem

ook niet horen eten. 's Nachts werd dit zwijgen in het verborgene zo allesoverheersend dat het leek alsof de duisternis ermee gevuld was en wij ons afvroegen of hij nog leefde.

Het merkwaardige met Monte was dat wij zijn aanwezigheid zo sterk voelden, hoewel we hem niet konden zien of horen. Of misschien was het helemaal niet zo merkwaardig. In onze terminale toestand waren wij bijzonder ontvankelijk wat zich achter dat gordijn verborg, en de autoriteit van het zwijgen werd versterkt door onze angst voor de uiteindelijke stilte. Er ontstond een geladen sfeer rond die afgeschermdde hoek en zonder dat het hardop werd gezegd kreeg Monte de rol toebedeeld van een verborgen, afgewende godheid. Het hing in de lucht; ik merkte ook dat het voor geen van ons slechts een spel was. Vooral Börje was er danig door gegrepen. Deze discrete cultus kreeg bovendien een soort bemiddelaar of profeet, toen er een paar keer een bezoeker – blijkbaar een landgenoot – verscheen. Het was een magere, tamelijk lange jongman die volgens ons op een indiaan leek. Hij sjouwde een grote rugzak van bruin leer met zich mee waaruit hij enkele voorwerpen haalde die op kleine houten figuurtjes leken. Daarmee verdween hij achter het gordijn maar kwam er direct met legen handen weer achter vandaan, waarbij hij achterstevoren liep alsof hij de zieke niet zijn rug wilde toekeren. Vervolgens ging hij in de smalle spleet tussen het raam en het gordijn staan, zijn armen gekruist over de borst en zijn voeten dicht naast elkaar in een min of meer eerbiedige houding, en praatte vanaf die plek tegen zijn landgenoot. Hij sprak dan tamelijk lang in een taal die geen van ons herkende, maar voor zover wij konden horen kreeg hij geen antwoord. Nadat de man vertrokken was praatten we over dit alles zacht met elkaar, fluisterend uit respect, en het was na het eerste bezoek van deze kameraad dat ik voelde dat Montezuma's aanwezigheid zorgde voor een onbestemde, maar sterke emotie die ons drieën verbond. Hij was, ook al dachten we dat niet letterlijk, een soort verlosser, een katalysator voor onze situatie. In onze gevoelens voor hem konden wij elkaar ontmoeten en dat bleef ook zo nadat hij ons had verlaten.

Een week ging voorbij, twee weken: Monte zweeg en bleef onzichtbaar. En zelfs Birgit en Angela, die wij toch een paar keer per dag zagen, wilden of konden ons niet vertellen wie hij was en waaraan hij leed, alleen maar dat het heel slecht met hem ging. Als we meer wilden weten schudden zij slechts hun hoofd. Uiteindelijk openbaarde hij zich toch nog aan ons, en wel op de meest onverwachte manier.

Het was op een avond dat we naar Eurosport keken op de twee kleine televisies die aan het plafond hingen, voor elke twee bedden één toestel waarvan de programma's waren gekoppeld – beide tv's vertoonden hetzelfde beeld. Börje was degene die het meest keek en doorgaans ook het programma bepaalde. Daardoor werd het zeer veel sport, niet vanwege de sport zelf, maar omdat er dan een gelegenheid was om te gokken en met elkaar te wedden. Die avond hadden wij er geen zin in en weigerden om te wedden op een paar hockeymatches die aan ons oog voorbij trokken. Börje zapte lusteloos verder. Ik stond net op het punt mijn slaapmasker op te zetten als afscherming tegen de tv en het felle septemberlicht, toen ik zag dat Börje een van die zelden op tv uitgezonden cricketwedstrijden te pakken had gekregen. Dat kon leuk worden, ik hield van dat rustige gesjok tussen de hekken, dus keek ik. Dat deden de anderen ook - een paar minuten. Börje hield de afstandsbediening omhoog om van kanaal te veranderen maar drukte per abuis op de volumeknop, waarop wij de scheidsrechter met luide stem hoorden roepen: 'Gordon Hart forty-nine, not out!', waarop het cricket uit beeld verdween en wij verplaatst werden naar een dressuurwedstrijd in Duitsland die niemand wilde zien. In plaats daarvan probeerden wij de melding van de cricketscheidsrechter te interpreteren. Het moest wel betekenen dat zij gewonnen hadden, dat hun speler Hart er niet uit lag, stelde Harry voor. Börje en ik wisten het niet, dus mompelden we een paar woorden en daarmee leek het onderwerp afgesloten. Toen gebeurde het. Toen sprak het orakel.

'Hart still batting to-morrow.' Een zachte maar duidelijke stem vanuit de groene tent. En daarna een kort hikkend geluid alsof hij iets grappigs had gezegd. Dat had hij ook.

Eigenlijk waren wij geschokt, maar de woordspeling had de schok enigszins getemperd. Het volgende moment beseften wij dat Monte niet uit Latijns Amerika afkomstig zijn kon, omdat men daar geen cricket speelt. Net zo min als men er Engels spreekt met een Indiaas accent. Ik deed een paar onhandige pogingen om met de onzichtbare in gesprek te komen, maar daar werd niet op gereageerd. Monte sprak geen woord meer tot de buitenwereld. En een paar dagen later stierf hij.

Na zijn dood vertelde Angela dat hij van de Nicobaren kwam, een Indiase eilandengroep die sinds een paar duizend jaar bevolkt wordt door Mongoolse kolonisten en die tegenwoordig grotendeels vernietigd is door een tsunami. Als een van de grootste kenners van de door het water weggespoelde religieuze en culturele voorwerpen had men Monte met een assistent naar Europa gestuurd met het doel de voorwerpen die nog in de Nicobaren-collecties in Europese musea bewaard werden, terug te eisen of op zijn minst te fotograferen. Op reis van Wenen naar Stockholm was hij getroffen door een dodelijke ziekte, men wist niet welke; vandaar de geheimzinnigheid rond deze patiënt uit verre streken.

Hij overleed 's nachts en toen 's morgens dr. Jan Möller – de minst sympathieke van de door ons onze zelden geziene artsen – erbij werd geroepen om officieel zijn overlijden vast te stellen, gebeurde er iets wat een diepe indruk maakte, misschien niet op de arts, maar wel op mij en de andere aanwezigen. Een verpleger die wij de Hulk noemden rolde het bed met de dode Monte onder een laken in de richting van de deur. Möller stond nog bij het raam en keek hen na met zijn onverschillige 'professionele' blik. Toen de equipage halverwege mijn en Harry's bed was, deed Harry iets verbluffends. Hij probeerde zich op te richten om aan het voeteneinde van zijn bed te gaan staan en zijn respect te tonen. Het lukte niet helemaal, hij wankelde en moest gaan zitten. Maar allen begrepen we zijn bedoeling en het was een bijzonder mooi gebaar in deze trieste zaal. De dokter keek eerst onthutst en trok toen weer een professioneel gezicht. De Hulk bleef kort bij Harry's bed staan, ook hij keek onthutst, maar hij begreep tenminste dat er iets bijzonders gebeurde, dat zag ik aan hem. Ik had graag eenzelfde impuls gevoeld als Harry, maar die had ik helaas niet. Die getekende, oude zwerver bewees als een gentleman Monte de laatste eer; de arts en wij anderen deden dat niet.

Harry's eenvoudige maar zo moeizame geste maakte me blij en ontroerde me diep. Blij vooral omdat mijn ziekte me nog niet zo egocentrisch had gemaakt dat ik niet meer ontroerd kon worden. Maar eigenlijk was ik niet eens verrast door wat ik had gezien, het paste bij Harry. Iets anders bij hem overrompelde mij des te meer, maar dat gevoel was zo snel voorbij dat ik het eerst niet begreep. Op het moment dat hij zich rechtworstelde tot een zithouding, met een beweging die hem heel veel moeite gekost moest hebben, was de mouw van zijn nachthemd een stuk omhoog geschoven en ontblootte aan de binnenkant van zijn elleboog een groot blauwrood litteken als van een brandwond, of misschien was het een moedervlek. Ongeveer een decimeter groot bedekte het bijna de hele binnenkant van zijn elleboog en toen Harry in een reflex zijn arm boog om die plek te verbergen, vouwde de verkleurde huid zich op als de balg van een accordeon. Dat veroorzaakte bij mij een hevige visuele schok. Ik dacht niets, het beeld schoot rechtstreeks mijn lijf in: een voorteken van weggevaagd te worden, de vernietiging door vuur.

Deze hele scène waarin zo veel gebeurde duurde slechts een paar seconden. De dode was verdwenen met zijn raadselachtig charisma en de dokter glipte zonder een woord te zeggen weg naar zijn computer. En Börje? Die vertrok geen spier, maar de tranen stroomden over zijn wangen. Hij had het begrepen en eindelijk begreep ik het ook – ik begreep dat Börje niet zomaar iemand was. Zijn onpersoonlijk uiterlijk, zijn nogal platte jargon had ik voor conformisme gehouden, mijn vooroordelen hadden me op een dwaalspoor gebracht. Achter de façade van een gokker en bierdrinker was hij misschien wel de meest gevoelige en – zoals ik later ondervond – zeker ook de ongelukkigste van ons drieën op zaal 5.